

<http://dx.doi.org/10.16926/zh.2018.17.14>

Анна І. ТКАЧУК

Херсонский государственный аграрный университет

Особистість Б. Хмельницького в історіографічному доробку українських і польських істориків

Дослідження визвольної війни українців під проводом гетьмана Б. Хмельницького посіло чільне місце в польській історіографії¹. До речі, й саму війну польські дослідники в різні часи називали: «повстанням», «бунтом», «революцією» тощо. Відповідно, й оцінки цієї непересічної сторінки в історії наших народів зачасти були діаметрально протилежними. Від різко негативних і навіть брутально образливих висловлювань Францішка Равіти Гавронського², до критичних і разом із тим достатньо зважених Януша Качмарчика³.

Образ козацтва в польській історіографії формувався, починаючи з кінця XVI ст. Автори перших творів про козаків намагалися з'ясувати причини їхньої появи, особливості тогочасного суспільного устрою, дослідити взаємини між козаками та іншими суспільними верствами,

¹ M. Dubiecki, *Pole bitwy u Żółtych Wód stoczonej w maju 1648 r.*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydziału Historyczno-Filozoficznego”, t. 12, Kraków 1880; L. Kubala, *Obleżenie Zbaraża i pokój pod Zborowem*, Warszawa 1909; idem, *Bitwa pod Beresteczkiem*. Wydanie nowe, Kraków 1925; L. Fraś, *Obrona Zbaraża w r. 1649*, Kraków 1932; W. Tomkiewicz, *Kozaczyzna Ukrainna*, Lwów 1939; J. Sieradzki, *Ruchy społeczne i ludzkości*, Warszawa 1949, s. 195; W. Wielhorski, *Rewolucja kozacka – Bohdan Chmielnicki. Ziemia Ukrainne Rzeczypospolitej. Zarys dziejów*, Londyn 1959; M.H. Serajski, *Przeszłość a teraźniejszość. Studia i szkice historiograficzne*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1965; W.A. Serczyk, *Na płonącej Ukrainie. Dzieje Kozaczyzny 1648–1651*, Warszawa 1998.

² F. Rawita-Gawroński, *Bohdan Chmielnicki*, t. 1–2, Lwów 1906–1909.

³ J. Kaczmarczyk, *Uгода w Perejasławiu – konieczność czy wybór*, „Studia Historyczne” 1984, z. 3 (106); J. Kaczmarczyk *Bohdan Chmielnicki*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1988; Я. Качмарчик, *Гетьман Богдан Хмельницький*, Перемишль-Львів 1996.

осягнути їхню роль в історичній долі давньої Речі Посполитої⁴. Доба козацтва створила той особливий генетичний код українського народу, що стимулював на боротьбу за відродження втраченої державності. Тому українська ментальність піднімає поняття «козак» до мірила вартості людини, бо це, перш за все, мужній, з високим почуттям гідності та відданий власній державі чоловік⁵.

Загартоване в битвах козацтво, збройна допомога якого не один раз ставала в пригоді польському королю, очікувало для себе нових прав. Проте замість очікуваних привілеїв козаки відчували брутальний наступ польської влади. Король прагнув зменшити кількість козаків. До того ж козакам дозволялося жити лише на певній території, визначеній польським урядом. Усілякі утиски церковного життя, судочинства, освіти, мови поширювалися на все українське населення. Православні церкви перетворювалися на католицькі костьоли; не приймалися до суду скарги й заяви, писані українською мовою. Це не могло не зумовити обурення й протестів. Тому коли 1648 р. знову розгорілося нове повстання, його підтримали не лише селяни й міська біднота, а й духівництво, заможне міщанство, дрібна українська шляхта. Завдяки цьому повстання швидко перетворилося на всенародну війну, яка тривала десять років. Історики називають ту війну національно-визвольною. Як справедливо зазначає Я.І. Дзира «Доба соціальних і національних рухів на Україні кінця XVI–XVII ст., особливо національно-визвольна війна проти польсько-шляхетського панування, знайшли широке відображення не тільки в давній українській історіографії, але й у тогочасному фольклорі, а також у різноманітних чужоземних творах і записах очевидців, зокрема польських»⁶.

Увага до постаті Богдана Хмельницького як на фаховому, так і на дилетантському рівні не вщухає вже, навіть попри періодичні офіційні чи неофіційні заборони, протягом трьох з половиною століть. Політичні та ідеологічні чинники, як можна спостерігати за останні півтора десятиліття в Україні та, частково, у Польщі, регулярно посилюють інтерес до котроверсійної біографії гетьмана, його вчинків, наслідків діяльності, супроводжуючись, як нерідко трапляється в аналогічних ситуаціях, створенням зі складної, суперечливої, трагічної постаті Б.Хмельницького

⁴ Д. Вирський, «Дискурс про козаків» (характеристики українського козацтва в річпосполитській історіографії останньої третини XVI – середини XVII ст.), Київ 2005.

⁵ В.С. Микольченко, *Особливості українського філософського дискурсу героїзму*, „Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского”, 2014, т. 27(66), с. 273.

⁶ Я.І. Дзира, *Українська історіографія другої половини XVII – початку XVIII ст. та перекази про Богдана Хмельницького*, Київ 1997, с. 171.

національного ідола, усі дії якого набули містичного, пророчого, апріорно історично-виправданого характеру⁷.

Фахові історичні дослідження, присвячені виключно Богданові Хмельницькому, що намагалися розкрити дійсну роль, яку відігравала у подіях 1648-1657 років ця постать, розпочались не так уже й давно, у другій половині XIX сторіччя. Цих праць було не так багато як в польській так і українській історичній літературі. Разом із тим, вони зобразили десь кільканадцять різних Б. Хмельницьких, не схожих один на одного. Польські історики другої половини XIX – початку XX ст., які писали спеціально про Хмельниччину (Й. Ролле, А. Яблоновський, Ф. Равіта-Гавронський, Т. Корзон) здебільшого негативно оцінювали особистість і діяльність Богдана Хмельницького й цілому козацькому рухові відмовляли в якійсь національно-політичній меті та навіть ідейності взагалі. Як вже зазначали, особливо характерні своєю примітивно-ворожою оцінкою руху Б. Хмельницького розвідки Францішка Равіта-Гавронського⁸. Так, щодо українського гетьмана він висловлювався виключно негативно. В свою чергу Л. Кубаля, відзначаючи негативні сторони характеру Б. Хмельницького все таки не відмовляв йому в хоробрості та інших чеснотах⁹. Не все так однозначно було в оцінках особистості гетьмана в середовищі українських істориків і політиків. Не дарма вже сам факт встановлення відомого пам'ятника на одному майданів Києва, поділив загал на ініціаторів та противників.

Мабуть, складнішої історичної особи не знала ще ні вітчизняна, ні польська історіографія. Спроби зібрати всі факти до купи, проаналізувати їх та зв'язати у більш-менш логічну послідовність, подивитися на вчинки Б. Хмельницького з позиції тогочасної, а не сучасної нам людини, історики почали робити лише нещодавно, після 1991-го року. Виключенням, мабуть, є лише деякі дослідники тридцятих років минулого століття, зокрема Іван Крип'якевич та ще Дмитро Дорошенко з його «Нарисом історії України», який вперше побачив світ 1932 році у Львові. Тому питання історіографії Богдана Хмельницького і Хмельниччини ще не вичерпано, а проблема оцінка його особистості в історичній літературі є надзвичайно актуальною і цікавою.

Сам Б. Хмельницький, незважаючи на своє дрібношляхетське походження, вважав себе козаком і завжди підкреслював свою

⁷ Г.М. Виноградов, *Особливості інтеграції регіону Подніпров'я в концепцію українського ранньонаціонального міфу (перша половина XVII ст.)*, [w:] *Наддніпряньський історико-країзнавчий збірник, 1998, Вип 1: Матеріали Першої міжрегіональної історико-краєзнавчої конференції (8–9 жовтня 1998р. м. Дніпропетровськ)*, Дніпропетровськ 1998.

⁸ F. Rawita-Gawroński, *Bohdan Chmielnicki do elekcyi Jana Kazimierza*, Lwów – Warszawa 1906; idem, *Bohdan Chmielnicki*, t. 2, Lwow 1909.

⁹ L. Kubala, *Bitwa pod Beresteczkiem...*; idem, *Oblężenie Zbaraża i pokój pod Zborowem...*

приналежність до козацтва, до Запорозького війська. З козацтвом єднали його військова професія та економічні інтереси¹⁰.

Безпосередньо біографії Б.Хмельницького і окремим сторінкам особистості гетьмана присвячена досить велика кількість робіт з різних наукових та ідеологічних таборів у Польщі та в Україні, серед яких в першу чергу необхідно назвати М. Грушевського¹¹, Ю. Шуйського, М. Кордубу, Л.Кубалю, Ф. Равігу-Гавронського, О. Гурку, І. Крип'якевича, В. Липинського¹², В. Замлинського, Я. Дашкевича, В. Смоля¹³, В. Степанкова¹⁴, Я. Федорука¹⁵, В. Горобця¹⁶, Т. Чухліба¹⁷, В. Сергійчука¹⁸, В. Серчика, М. Нагельського, А. Козаченка¹⁹, Є. Сінкевича²⁰ та багатьох інших. У 2004 р. побачила світ стаття Ф. Ступака «Добродійно-меценатська діяльність Богдана Хмельницького». Говорячи про благодійність, автор погоджується з іншими дослідниками, що Б. Хмельницький «продовжував традиції запорозьких гетьманів, полковників, сотників щодо спорудження православних храмів, жертвування на їх утримання..., справедливо вважаючи, що церкви будуть кращими пам'ятниками своєму засновнику чи ктитору²¹. У публікації подається матеріал про духовне життя на Запорозькій Січі, зокрема церкву Покрови Пресвятої Богородиці.

Окрім істориків належне місце постать гетьмана посіла й у літературі. Зокрема, І.Я. Франко виклав своє бачення особистості Б. Хмельницького²².

¹⁰ І.П. Крип'якевич, *Соціально-політичні погляди Богдана Хмельницького (До 300-річчя з дня смерті)* Київ 1957, с. 95.

¹¹ М. Грушевський, *Хмельницький і Хмельниччина*, „Записки НТШ” 1898, т. 23-24.

¹² В. Липинський, *Покликання «варягів», чи організація хліборобів*, Нью-Йорк 1954.

¹³ В.А. Смолій, *Богдан Хмельницький (Соціально-політичний портрет)*, Київ 1993.

¹⁴ В. Степанков, *Проблеми встановлення монархічної форми правління Богдана Хмельницького*, „Український історичний журнал” 1995, № 4.

¹⁵ Я. Федорук, *Доба Богдана Хмельницького (до 400-річчя від дня народження великого гетьмана)*, Київ 1995.

¹⁶ В. Горобець, *Московська політика Б. Хмельницького: дипломатична риторика та політична практика*, „Український історичний журнал”, 1995, № 4.

¹⁷ Т. Чухліб, В. Щербатюк, *Український гетьманат у другій половині XVII – на початку XVIII ст. Боротьба за Правобережну Україну*, [w:] *Шевченків край: історико-етнографічне дослідження*, Київ 2009.

¹⁸ В. Сергійчук, *Армія Богдана Хмельницького*, Київ 1996.

¹⁹ А. Козаченко, *Про державну владу Богдана Хмельницького: окремі питання*, „Право України”, 1998, № 2.

²⁰ Є.Г. Сінкевич, *Постать Богдана Хмельницького в польській історіографії кінця XIX – XX століть*, [w:] *Харк. історіогр. зб.*, Вип. 6, Харків 2003.

²¹ Ф. Ступак, *Добродійно-меценатська діяльність Богдана Хмельницького*, „Пам'ять століть”, 2004, № 1.

²² І. Франко, *Хмельницький – не признаний польський патріот*, [w:] *Додаткові томи до зібрання творів у п'ятдесяти томах. Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та*

А, наприклад, у польській літературі доба романтизму відзначились новою концепцією – українське минуле розглядалося детально, як на уроці історії, а звідси й неабияке зацікавлення найбільш історичною постаттю – Богданом Хмельницьким²³. На переконання А. Швець, поляки здійснили поглиблене вивчення початків виникнення козацького руху, власне, генези цього оригінального феномену²⁴. Необхідно зазначити, що вагомий вплив на широкий загал та бачення особистості гетьмана Б. Хмельницького польськими істориками справив твір Г. Сенкевича «Огнем і мечем»²⁵. Вслід за Юзефом Шуйським відомий критик авторитетів Ольгерд Гурка вважав, що козаки були «...поляками, котрі збунтувались не проти Польщі, але проти форми управління, котра чинила їм утиски, проти безправ'я, котрому вони піддавались»²⁶. На переконання багатьох польських дослідників розвиткові національно-визвольної війни (яку вони зачасти називають «бунтом», «постанням») сприяли також розкол у польському суспільстві – всевладдя шляхти і магнатів, слабкість королівської влади, та міжнародне становище. Сусідні Речі Посполитій державні утворення – Кримське ханство, Угорщина, Швеція, Московське царство та Османська імперія були зацікавлені в її ослабленні. Всі вони кінцем-кінцем виявилися втягнутими в українсько-польський конфлікт. Не дивно, що для пересічних поляків гетьман був передовсім зрадником, кровожерним тираном, сином антихриста, збурювачем спокою, а рівночасно (як і всі козаки) – хлопом, розбійником. Водночас не піддавалися сумніву його мужність і сила, що не однократно трактувалися як бич Божий, посланий за бунти і зради поляків, більше того – саме ім'я Богдан тлумачилося як Богом даний для карі.

Необхідно мати на увазі, що окрім соціальних передумов, вагоме місце в протистоянні Б. Хмельницького з Річчю Посполитою посів релігійний чинник. Із Греції в Київ до Б. Хмельницького прибув митрополит Іоасаф. Ієрарх на диво для багатьох, разом зі своєю свитою привіз «святий» меч – освячений в Єрусалимі на Гробі Господньому. Урочисто вручивши його гетьману Іоасаф закликав козаків продовжувати війну проти короля. Константинопольський патріарх своїм послом передав Б. Хмельницькому грамоту в якій закликав йти походом проти католиків. Таким чином боротьбу Б. Хмельницького проти польської шляхти намагалися використати впливові центри європейської політики. Необхідно мати на

публіцистичні праці 1896-1916, т. 54, Київ 2011; І. Франко, *Хмельниччина 1648-1649 років в сучасних віршах*, т. 31, Київ 1981.

²³ М. Inglot, *Bogdan Chmielnicki w oczach polskich romantyków*, Warszawa 1969.

²⁴ А. Швець, *Постать Богдана Хмельницького в одноіменній трагедії Тимона Заборовського*, Київ 2014, т. 24.

²⁵ Р. Радішевський, *Література та історія в романі «Вогнем і мечем» Генрика Сенкевича*, „Філологічні дослідження”, 2005, Вип. 2.

²⁶ О. Górka, „*Ogniem i mieczem*” a rzeczywistość historyczna, Warszawa 1934.

увазі, що в той час Європу охопила хвиля реформації і протестантства. Річ Посполита залишалася одним з небагатьох осередків католицизму, що межував з Пруссією і Ліфляндією.

Деструктивні наслідки війни під проводом Б. Хмельницького незаперечні. Для Речі Посполитої вона прискорила процес занепаду, який уже неможливо було зупинити. Хмельниччина – спровокувала «оргію» нищення в Речі Посполитій життя і майна, яку цілком можна порівняти зі спустошенням Тридцятилітньої війни в Німеччині.

Необхідно врахувати, що в ході визвольної війни 1648–1657 років викристалізувався характер Б. Хмельницького, формувалися його погляди на владу й історичні перспективи українського народу, взаємини із сусідами²⁷. На початковій стадії війни він дотримувався усталених на Запоріжжі традицій. Ключове місце у війську відіграла «повна» рада, яка обирала старшину і розв'язувала головні справи. Б. Хмельницький, шануючи ці звичаї, у перші місяці війни скликав загальнонародну раду, в якій брали участь тисячі козаків. Але така багатолюдна рада не могла приймати одностайних рішень, і притому на ній часто виступала опозиція проти старшини. Тому далі гетьман все рідше збирав народні ради, а всі важливі питання передавав на розгляд старшинської ради, яка була виразником інтересів заможного козацтва. Б. Хмельницький визнавав значення цієї ради і не раз заявляв, що без полковників не може розв'язувати справ. Однак, під час безперервної війни багато питань доводилося вирішувати невідкладно, і це робив сам гетьман як полководець всього війська і голова виконавчої влади. В його руках зосереджувалась велика сила, а особистий авторитет і твердість давали підстави іноземцям називати Богдана Хмельницького «справжнім государем». Гетьман був прихильником сильної влади і розумів, що держава може розвиватися успішно тільки при високому авторитеті влади. Було це однією з причин його симпатії до Московської централізованої держави. Причину занепаду Речі Посполитої він вбачав у слабості влади короля, а тому в листах до Яна Казимира підкреслював, що польські королі перебували в неволі у магнатів.

Ідея абсолютизму була властива Б. Хмельницькому і мала на меті трансформацію влади гетьмана. Після 1649 року Б. Хмельницький намагався пристосувати свої монархічні помисли до конкретних історичних умов у Речі Посполитій. Майбутнє української державності гетьман бачив виключно в спадковій і міцній гетьманській владі. Підтвердженням цього є те, що в козацькому реєстрі 1648 року другим значиться його син Тиміш. В процесі листування Б. Хмельницького із

---

²⁷ Б. Губський, *Богдан Хмельницький: від державної ідеї до української козацької держави*, „Хроніка”, 2000-2001, № 45–46.

закордонними послами він титулував себе як «самодержець руський», «правитель і князь», а польський посол П. Ляска стверджував, що на підвладних Б. Хмельницькому теренах нема іншої влади ніж гетьмана і армії запорізької²⁸. Окрім того Б. Хмельницький прибрав до рук право розпоряджатися земельним фондом. Він віддавав собі звіт, що потребою того часу в Європі була необхідність абсолютної влади правителів. Згодом, підтвердженням цього стали часи Руїни – коли на українських теренах не знайшлося сильної і авторитарної особистості.

Постать Богдана Хмельницького приваблювала сучасників. Про українського гетьмана складали оповіді, з нього писали портрети. До наших часів дійшла гравюра гданського майстра Гондіуса. На думку дослідників, саме цей портрет найбільш правдиво відтворює зовнішність Б. Хмельницького. Булава українського гетьмана зберігається у Варшаві, прапор – у шведській столиці, Стокгольмі. У польських музеях є й такі експонати, як шабля, нагай, кухоль Богдана Хмельницького. В одному з російських музеїв зберігається чаша для зберігання освяченої води, що належала Б. Хмельницькому.

Таким чином, можемо констатувати, що непересічна постать Богдана Хмельницького посідає важливе місце в науковій і культурній спадщині польського і українського народів. Також можемо зробити висновок, що постать Богдана Хмельницького трактується не однозначно, але саме тим вона й привертає увагу багатьох письменників, поетів та істориків з Польщі й України. Для деяких дослідників він запеклий ворог, а для інших визволитель українського народу.

Література

- Dubiecki M., *Pole bitwy u Żółtych Wód stoczonej w maju 1648 r.*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydziału Historyczno-Filozoficznego”, t. 12, Kraków 1880.
- Fraś L., *Obrona Zbaraża w r. 1649*, Kraków 1932.
- Górka O., „*Ogniem i mieczem*” a rzeczywistość historyczna, Warszawa 1934.
- Inglot M., *Bohdan Chmielnicki w oczach polskich romantyków*, Warszawa 1969.
- Kaczmarczyk J., *Bohdan Chmielnicki*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1988.
- Kaczmarczyk J., *Uгода w Perejaslawiu – konieczność czy wybór*, „Studia Historyczne UJ” 1984, z. 3 (106).
- Kubala L., *Bitwa pod Beresteczkiem*, wyd. nowe, Kraków 1925.
- Kubala L., *Obłężenie Zbaraża i pokój pod Zborowem*, Warszawa 1909.
- Rawita-Gawroński F., *Bohdan Chmielnicki do elekcji Jana Kazimierza*, Lwów Warszawa 1906.
- Rawita-Gawroński F., *Bohdan Chmielnicki*, t. 1, Lwów 1906.
- Rawita-Gawroński F., *Bohdan Chmielnicki*, t. 2, Lwów 1909.
- Serczyk W.A., *Na płonącej Ukrainie. Dzieje Kozaczyzny 1648–1651*, Warszawa 1998.

²⁸ Т. Осташко, *В. Липинський і П. Скоропадський: причини і наслідки конфлікту*, [w:] В'ячеслав Липинський в історії України, Київ 2002, с. 123.

- Serejski M.H., *Przeszłość a teraźniejszość. Studia i szkice historiograficzne*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1965.
- Sieradzki J., *Ruchy społeczne i ludzkości*, Warszawa 1949.
- Tomkiewicz W., *Kozaczyzna Ukrainna*, Lwów 1939.
- Wielhorski W., *Rewolucja kozacka – Bohdan Chmielnicki. Ziemia Ukrainne Rzeczypospolitej. Zarys dziejow*, Londyn 1959.
- Виноградов Г.М., *Особливості інтеграції регіону Подніпров'я в концепцію українського ранньонаціонального міфу (перша половина XVII ст.)*, [w] Наддніпрянський історико-краєзнавчий збірник. Вип 1: Матеріали Першої міжрегіональної історико-краєзнавчої конференції (8-9 жовтня 1998р. м. Дніпропетровськ), Дніпропетровськ 1998.
- Вирський Д., *“Дискурс про козаків” (характеристики українського козацтва в річпосполитській історіографії останньої третини XVI – середини XVII ст.)*, Київ 2005.
- Горобець В., *Московська політика Б.Хмельницького: дипломатична риторика та політична практика*, „Український історичний журнал”, 1995, № 4.
- Грушевський М., *Хмельницький і Хмельниччина*, „Записки НТШ” 1898, т. 23-24.
- Губський Б., *Богдан Хмельницький: від державної ідеї до української козацької держави*, „Хроніка”, 2000-2001, № 45-46.
- Дзира Я.І., *Українська історіографія другої половини XVII – початку XVIII ст. та перекази про Богдана Хмельницького*, Київ 1997.
- Качмарчик Я., *Гетьман Богдан Хмельницький*, Перемишль-Львів 1996.
- Козаченко А., *Про державну владу Богдана Хмельницького: окремі питання*, „Право України”, 1998, № 2.
- Крипякевич І.П., *Соціально-політичні погляди Богдана Хмельницького (До 300-річчя з дня смерті)*, Київ 1957.
- Липинський В., *Покликання «варягів», чи організація хліборобів*, Нью-Йорк 1954.
- Микольченко В.С., *Особливості українського філософського дискурсу героїзму*, „Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского”, 2014, т. 27(66).
- Осташко Т., *В. Липинський і П. Скоропадський: причини і наслідки конфлікту*, [w:] В'ячеслав Липинський в історії України, Київ 2002.
- Радишевський Р., *Література та історія в романі «Вогнем і мечем» Генрика Сенкевича*, „Філологічні дослідження” 2005, вип. 2.
- Сергійчук В., *Армія Богдана Хмельницького*, Київ 1996.
- Сінкевич Є.Г., *Постать Богдана Хмельницького в польській історіографії кінця XIX – XX століть, Біографістика в контексті сучасних історичних та історіографічних досліджень*, [w:] Харк. історіогр. зб., Вип. 6, Харків 2003.
- Смолій В.А., *Богдан Хмельницький (Соціально-політичний портрет)*, Київ 1993.
- Степанков В., *Проблеми встановлення монархічної форми правління Богдана Хмельницького*, „Український історичний журнал”, 1995, № 4.
- Ступак Ф., *Добродійно-меценатська діяльність Богдана Хмельницького*, „Пам'ять століть” 2004, № 1.
- Федорук Я., *Доба Богдана Хмельницького (до 400-річчя від дня народження великого гетьмана)*, Київ 1995.
- Франко І., *Хмельницький – не признаний польський патріот*, [w:] Додаткові томи до зібрання творів у п'ятдесяти томах. Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці 1896-1916, т. 54, Київ 2011.
- Франко І., *Хмельниччина 1648–1649 років в сучасних віршах*, т. 31, Київ 1981.

- Чухліб Т., Щербатюк В. *Український гетьманат у другій половині XVII – на початку XVIII ст. Боротьба за Правобережну Україну*, [w:] Шевченків край: історико-етнографічне дослідження, Київ 2009.
- Швець А. *Постать Богдана Хмельницького в одноіменній трагедії Тимона Заборовського*, „Літературознавство. Київські полоністичні студії”, 2014, т. 24.

Резюме

Українські козаки стали свого роду феноменом в Європі XV-XVIII століття. Автори перших творів про козаків намагалися з'ясувати причини їхньої появи, особливості тогочасного суспільного устрою, дослідити взаємини між козаками та іншими суспільними верствами, осягнути їхню роль в історичній долі давньої Речі Посполитої.

Ключові слова: козаки, польська історіографія, Богдан Хмельницький

Postać B. Chmielnickiego w historiografii ukraińskich i polskich historyków

Streszczenie

Ukraińscy Kozacy stali się rodzajem zjawiska w Europie XV–XVIII wieku. Autorzy pierwszych prac o Kozakach próbowali poznać przyczyny ich pojawiania się, osobliwości współczesnego systemu społecznego, badać relacje między Kozakami i innymi warstwami społecznymi, aby zrozumieć ich rolę w historycznym losie starożytnej Rzeczypospolitej.

Słowa kluczowe: Kozacy, polska historiografia, Bogdan Chmielnicki.

The Character of Bohdan Khmelnytsky in the Historiography of Ukrainian and Polish Historians

Summary

Ukrainian Cossacks became a kind of phenomenon in Europe of the 15th-18th century. The authors of the first works about the Cossacks tried to find out the reasons for their appearance, the peculiarities of the contemporary social system, and examine the relations between the Cossacks and other social strata, in order to understand their role in the historical fate of the ancient Polish-Lithuanian Commonwealth.

Keywords: Cossacks, Polish historiography, Bogdan Khmelnytsky.